

uitinhengelo.nl

FIETSRUTE CA. 19 KM

Oorlogsmonumentenroute

Fietsroute langs Hengelose oorlogsmonumenten

Hengelo

FIETSROUTE

De Oorlogsmonumentenroute gaat langs Hengelose punten en monumenten die met de oorlog te maken hebben. Bij ieder monument wordt informatie gegeven over het monument zelf en/of over verschillende onderwerpen die hierbij aansluiten. Zoals de staking bij Stork, het onderduiken van Joodse medeburgers en de bevrijding van Hengelo.

TWEEDE WERELDOORLOG

Op 10 mei 1940 vallen de Duitsers ons land binnen. In Hengelo is vanaf dat eerste moment het schieten te horen en de eerste treinen met Duitsers rijden Hengelo binnen. Toch blijft het de eerste dagen vrij rustig in de stad. Op 15 mei 1940 capituleert het Nederlandse leger. In die dagen regelt het Hengelose gemeentebestuur een aantal zaken om hamsteren tegen te gaan. Ook wordt noodgeld aangemaakt.

Over het algemeen is in het begin van de oorlog niet veel te merken van de aanwezigheid van de Duitsers in Nederland. Pas vanaf 1941 wordt de druk van Duitse invallers groter, ook op de Hengelose bevolking. De Hengelose bevolking komt in verzet, soms tijdelijk, soms met actieve daden zoals stakingen en aanslagen.

Bombardement station Hengelo

STATION HENGELO: BELANGRIJK SPOORWEGKNOOPPUNT

Hengelo is en was één van de belangrijkste spoorwegknooppunten met Duitsland. De treinen reden dan ook af en aan met oorlogsmaterieel. Dit had tot gevolg dat ze een doelwit waren voor de geallieerde piloten. Zij beschoten bij voorkeur de stoomlocomotieven om daarbij de ketels lek te schieten. Machinisten en stokers liepen hierbij altijd groot gevaar. Verzetsgroepen maakten delen van spoorlijnen onklaar, waardoor locomotieven en treinwagons ontspoord. Hierbij kwamen ook meerdere malen spoorwegmedewerkers om het leven.

Het Hengelose stationsgebouw was verschillende keren doelwit van bombardementen, om zo te verhinderen dat treinen konden blijven rijden. Van het gebouw bleef nauwelijks iets over. Na de oorlog is het gesloopt en vervangen door het huidige 'wederopbouw stationsgebouw'. De overkapping heeft de bombardementen redelijk goed doorstaan en is nu rijksmonument.

De route start bij Hengelo Promotie, Markt 8

RA = rechtsaf
LA = linksaf
RD = rechtdoor

- 1. Vanaf Hengelo Promotie LA: Molenstraat**
- 2. Op kruising RA richting Stationsplein**

Plaquette Stationshal

In de Stationshal hangt een plaquette met daarop de namen van omgekomen personeelsleden van de Nederlandse Spoorwegen. De plaquette vind je helemaal aan de rechterzijde van de stationshal (naast de ingang vanaf de fietsenstalling)

- 3. Voor station: RA bij stoplichten LA onder Europatunnel door**
- 4. Weg vervolgen naar links richting de uitgang van het NS-station en de skatebaan.**
Hier vind je, in de bestrating, een gedenkteken dat herinnert aan de April-meistakingen van 1943

Cortenstalen platen Industrieplein

Op het Industrieplein, pal tegenover het vroegere Stork hoofdkantoor en tussen de achteruitgang van het NS station en de skatebaan, is het gedenkteken te vinden. Deze is op 4 november 2019 onthuld door vier nabestaanden van direct betrokkenen bij de April-meistakingen van 1943.

APRIL- MEISTAKINGEN 1943

De april-meistaking, die begon bij machinefabriek Stork, is één van de meest ingrijpende gebeurtenissen in de Hengelose geschiedenis.

Op 29 april 1943 hoorde men bij drukkerij Smith aan de Telgen van een plan om Nederlandse militairen, die in krijgsgevangenschap hadden gezeten en weer vrijgelaten waren in 1940, opnieuw op te roepen voor tewerkstelling in Duitsland. Dit bericht werd op de ruiten van de drukkerij geplakt. Zo kon iedere voorbijganger het lezen. Omdat er geen melding van uitzonderingen werd gedaan, gaf dit onrust bij veel mensen. Zo ook bij de arbeiders van Stork. Ze hadden het plakkaat op weg naar het werk gelezen en bespraken dit met elkaar in de fabriekshallen. Toen zij te horen kregen dat ook de spoorwegaarbeiders zouden staken, besloten zij ook tot een spontane staking over te gaan. Tjitte Roorda ging de hallen langs om iedereen op te roepen om mee te doen aan de staking. Zo breidde de staking zich snel uit over een aantal Hengelose bedrijven, o.a. Dijkers, Hazemeijer, de zoutindustrie, de Jong en van Dam en de voorloper van de IJsselcentrale.

Telefonistes gaven het bericht door aan collega's in andere plaatsen: Hengelo staakt – staakt u ook?

Hierboven op de foto zie je Femy Hoogenboom-Efftink. Zij was betrokken bij de april-meistaking en probeerde anderen te overtuigen ook te staken.

Gedenkplaat Stork

Aan de overzijde van het Industrieplein staat het vroegere hoofdkantoor van Machinefabriek Stork. Tussen de twee panden in zit een straat en een stukje verderop aan de rechterkant hangt een gedenkplaat ter nagedachtenis aan 28 personeelsleden die tijdens de bezettingsjaren door oorlogshandelingen zijn omgekomen.

Twee van hen sneuvelden in 1940 als militair op de Grebbergen, vijf stierven er in het verzet, tien kwamen om bij bombardementen en elf werknemers zijn vermist of kwamen om het leven in concentratiekampen. Deze plaat werd in 1947 door minister-president Schermerhorn onthuld.

FRITS LOEP

Vanuit Hengelo probeerde men ook andere bedrijven in heel Nederland te bewegen om mee te doen aan de staking. Dit lukte ten dele. In de loop van de week staakten 21.000 arbeiders in 41 grote Twentse bedrijven. De Duitsers reageerden woedend en trokken op 29 april al schietend door Hengelo. Er volgde een uitgaansverbod

vanaf 20.00 uur en de volgende dagen waren er verhoren met fabrieksdirecteuren, bedrijfsleiders en bazen. De Duitsers waren uit op de namen van de aanstichters van deze staking. Zij dachten namelijk dat deze was georganiseerd door het verzet of een andere georganiseerde groep en geloofden niet dat dit spontaan was ontstaan. Toen het eigenlijke plan over de krijgsgevangenen door de Duitsers verduidelijkt werd, bleken er ook uitzonderingsbepalingen in te zitten.

De Duitsers gaven aan de leiders van de bedrijven het bevel om maandag 3 mei 1943 weer te beginnen. Mensen die zouden doorstaken konden op zware straffen rekenen. De meeste arbeiders begonnen dus weer met werken of doken onder. Ondertussen gingen de ondervragingen door de Duitsers gewoon door. Zij arresteerden kernleden van de vakbonden en bedrijfsleiders. Ook de bedrijfsleiders en afdelingshoofden van Stork werden ondervraagd. Na verloop van tijd werden ze vrijgelaten, op één man na, Frits H. Loep. Hij was overtuigd van zijn onschuld en weigerde dan ook te vluchten toen de mogelijkheid zich voordeed. Hij werd echter door de politierechter schuldig bevonden aan passief gedrag tijdens de staking en ter dood veroordeeld. Dit vonnis werd nog dezelfde dag uitgevoerd, naar men vermoedt, ergens in de bossen van Twickel. De exacte plaats is nooit achterhaald.

5. **Fiets terug onder de Europatunnel door en houdt links aan: Spoorstraat**
6. **In de bocht **LA**: Pr. Beatrixstraat**
7. **In de bocht naar links **RD**: Vondelstraat**
8. **Aan het einde **LA**: Tuindorpstraat**
9. **Onder de spoortunnel door: Julianalaan. Deze volgen en bij kruispunt: **LA**: Julianalaan**
10. **Eerste straat **RA**: C.T. Storkstraat. Je fietst nu Tuindorp 't Lansink binnen**

Oude Bibliotheek

Op het kruispunt met de Jacob Catsstraat zie je de oude Bibliotheek, gebouwd in 1928. Dat hij hier staat is een compromis tussen C.F. Stork (hij wilde hem in Tuindorp) en de gemeente (die wilde hem in het centrum). De bibliotheek werd ruim opgezet, zodat je elkaar niet in de weg liep. Hiermee kreeg Hengelo als eerste in Nederland een zogenaamde open 'boekerij'.

Op de foto de opening van de Marten Meesstraat in 1927.
(Foto: fotoarchief Stork - Historisch Centrum Overijssel)

11. Op het plein **LA**: Lansinkweg
12. Op splitsing Lansinkweg naar links volg **RD**: Marten Meesstraat
13. Neem op de Marten Meesstraat eerste weg **LA**: Christiaan Huygenslaan
14. Op het kruispunt **RA**: Industriestraat
15. Einde Industriestraat **RA**: Breemarsweg.
Ter hoogte van nummer 361 ligt een herdenkingskruis voor Karel Gerard in de groenstrook (op de grond in het gras)
16. Ga **RD** op het kruispunt:
Breemarsweg en blijf Breemarsweg volgen

TUINDORP 'T LANSINK

De Machinefabriek Gebr. Stork & Co heeft een grote invloed gehad op de ontwikkeling van Hengelo midden 19e eeuw. Het ging de fabriek in de 20e eeuw flink voor de wind. Begin 20e eeuw kocht Stork een 15 hectare groot landstuk waar hij een wijk voor zijn werknemers, van alle rangen en standen, liet bouwen. Architect Karel Muller ontwierp de wijk Tuindorp 't Lansink die een afspiegeling was van de fabrieksbevolking met grote tuinen en veel speelmogelijkheden. Dit is terug te zien in de zeer gevarieerde architectuur en diversiteit van de woningtypen.

Hoewel in de loop van de jaren het één en ander is veranderd, kent 't Lansink nog steeds een aantal bijzondere oorspronkelijke voorzieningen zoals het natuurswembad in de Tuindorpvijver en het sfeervolle hotel-restaurant 't Lansink.

Herdenkingskruis Karel Gerard

In de berm, nabij Breemarsweg 361, is een herdenkingskruis geplaatst voor Karel Gerard. Dit herdenkingskruis ligt direct langs de weg in de groenstrook. Karel Gerard kwam enkele uren voor de bevrijding van Hengelo om het leven.

Boerderij De Waarbeek

DE LAATST UREN

Enkele uren voor de bevrijding waren er de nodige vijandelijke manoeuvres rond het kanaal. Tijdens de laatste dagen zijn de Oelerbrug, de Boekelosebrug en de brug bij de sluis opgeblazen. Ook de oude boerderij 'De Waarbeek' werd compleet verwoest. Het verzet stoorde in de Duitse linies waar mogelijk. De beide legers zochten dekking in de mangaten aan weerszijden van het kanaal. Wanneer de Engelse tanks oprukken is het Duitse verzet snel gebroken en rijden de bevrijders de stad binnen. Het volk op de straten juicht uitbundig.

Enkele uren voor de bevrijding kwam op de hoek van de Haaksbergerstraat en Breemarsweg nog een verzetsstrijder om het leven. Het was Karel Gerard. Hij maakte deel uit van een verzetsgroep, die de Duitsers vanuit slagerij Leverink bevocht. Nadat Karel Gerard door een scherpschutter was gedood, werd ook de Duitser doodgeschoten. Zo waren deze twee mensen de laatste slachtoffers van Hengelo en dit enkele uren voor de bevrijding

- 17. Breemarsweg gaat over in Rijnstraat
- 18. Volg de Rijnstraat tot einde; gaat over in Scheldestraat

Wijk 't Genseler

De wijk waar je nu doorheen fietst is 't Genseler. Aan de linkerkant zie je op een gegeven moment het waterpark. Deze vijvers zijn aangelegd om overtollig regenwater snel uit Hengelo te kunnen afvoeren. Rondom de vijver is een mooie wandelroute aangelegd.

- 19. **LA** het fietspad naar overgang spoorweg en fiets **RD**: Brugginkweg
- 20. Volg Brugginkweg tot einde weg en sla **RA**: Aleida Lasonderweg
- 21. Volg het fietspad naar rotonde
- 22. Op rotonde **LA** en volg het fietspad
- 23. Einde fietspad **LA**: Oude Deldenerweg
- 24. Eerste weg **RA**: Brinkhuisweg
- 25. Eerste weg **RA**: Breedijk
- 26. Op driesprong rechts aanhouden naar Woolderesweg
- 27. Volg Woolderesweg en neem eerste weg **LA**: Nico Maasstraat
- 28. Eerste weg **RA** Grobbenweg (met de fiets is deze weg bereikbaar)

Monument Theo van Loon

Aan de rechterzijde van de fietstunnel staat het monument voor Theo van Loon. Op de leeftijd van 25 jaar werd hij doodgeschoten. Theo van Loon werd op 2 februari 1920 in Maastricht geboren. In 1935 verhuisde hij met zijn ouders en twee zussen naar Hengelo, waar ze gingen wonen aan de Deldenerstraat 115. Na het behalen van zijn gymnasiumdiploma ging Theo, in de voetsporen van zijn vader, op weg naar een glansrijke carrière bij de Nederlandse Spoorwegen. Hij ging naar de opleidingsschool in Utrecht, studeerde af met lof en kwam als commies (administratief ambtenaar) te werken op het station in Hengelo.

Zijn collega's, onder wie zijn vader, hebben na de oorlog ter herinnering aan Theo van Loon een herdenkingskruis opgericht op de plek waar hij omkwam. Boer Grobben heeft voor het kruis een stukje land afgestaan. In de wijk groot Driene zijn drie straten naar de drie verzetsstrijders vernoemd. Daarnaast heeft de IJsselmij een gedenkplaat aangebracht, aanvankelijk in hun hoofdkantoor aan de Spoorstraat. Deze gedenkplaat met hun namen hangt nu in het kantoor aan de Wegtersweg.

BINNENLANDSE STRIJDKRACHTEN

De Binnenlandse strijdkrachten (BS) waren 1 september 1944 officieel opgericht. Zij kleeadden zich in een blauwe overall en droegen een oranje band. Er waren meerdere verzetsgroepen, allen met het doel om plannen van de Duitsers te saboteren. In september 1944 kwam Theo als verzetsman in dienst van de BS. Hij werd soldaat in het 'Strijdend Gedeelte' van de BS en kreeg op 1 april 1945, Eerste Paasdag, opdracht om met meerdere BS'ers de IJsselcentrale te bezetten, omdat de Duitsers bezig waren deze belangrijke elektriciteitscentrale op te blazen. Een groep van 25 man wist de centrale te bezetten. De actie verliep aanvankelijk succesvol, maar een Duitser wist te ontsnappen en waarschuwde andere Duitsers die zich in Hengelo bevonden. De Duitsers kwamen massaal naar de IJsselcentrale en er volgde een zwaar vuurgevecht. Drie BS'ers, Theo van Loon, Dolf Nijhoff en Frank Santman, kwamen hierbij om. De vierde man van het groepje raakte zwaargewond en klopt aan bij de boerderij die nog steeds aan de Grobbenweg staat. De boer verborg hem in de schuur.

- 29. Neem tunnel onder het spoor door en volg vanaf hier de Fietssnelweg**
- 30. Eerste weg RA richting centrum Hengelo - blijf Fietssnelweg volgen tot aan de stoplichten**
- 32. Bij stoplichten oversteken en LA Weideweg volgen**
- 33. Op kruispunt RD: Mr. PJ Troelstrastraat in**

Bevrijdingsmonument & herdenkingsplaquette

Aan de overzijde staat het bevrijdingsmonument. Het reliëf staat symbool voor de bevrijding, de duif verbeeldt de vrede. Ook vind je hier een herdenkingsplaquette voor Hengeloers Henri Moquette en Willem Wilmink. Henri Moquette diende als compagniecommandant en streed tijdens de meidagen van 1940 op de Grebbeberg en Willem Wilmink was architect. Al vroeg tijdens de oorlog werden de Hengeloërs actief in het verzet. Zij voegden zich bij verzetsgroep Het Oranjevendel en verzamelden inlichtingen over Duitse troepenbewegingen en militaire objecten. Zij speelden deze informatie door naar de geallieerden. Begin 1942 werden beide mannen verraden en gearresteerd. Leden van de Sicherheitsdienst hadden de verzetsgroep geïnfiltreerd. Zij werden gevangengehouden in het beruchte Oranjestad in Scheveningen en werden in september van dat jaar door de Duitsers ter dood veroordeeld.

- 34. Fiets RD bij stoplichten op kruising en vervolg op Mr. PJ Troelstrastraat**
- 35. Op volgende kruising RA: Dennenbosweg. Op het kruispunt aan de overzijde staat villa Tichelwerk**

Villa Tichelwerk

Op het kruispunt aan de overzijde zie je een oude villa staan, de villa Tichelwerk.

Deze villa diende in de oorlog als hoofdkwartier van de Duitsers. De Duitsers vorderde deze villa om speciaal als school voor de kinderen van de zogenaamde Rijksduitsers dienst te doen.

- 36. Neem direct het fietspad naar rechts: Dennenbosweg**
- 37. Bij Dennenbosweg 88 zie je voor de woning op de grond twee stolpersteine**
- 38. Halverwege de Dennenbosweg zie je aan de linkerzijde de Joodse Begraafplaats (deze is niet te bezoeken)**

Stolpersteine

Een stolperstein (struikelsteen) is een kleine gedenksteen voor slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Stolpersteine komen meestal in de stoep voor de huizen van waaruit de slachtoffers verdreven en weggevoerd zijn. Het stolpersteine kunstproject is in 1993 ontworpen door de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. Hij noemde de stenen stolpersteine omdat je er met je hoofd en hart over struikelt en je moet buigen om de tekst te kunnen lezen.

- 39. Einde Dennenbosweg LA: Bornsestraat. Als je hier eerst een stukje naar rechts gaat zie je aan de overzijde de Oude Algemene Begraafplaats waar één oorlogsgraf is te vinden en vijf plaquettes hangen: van de voormalige Cosa, Gewestelijk Arbeidsbureau Hengelo, de twee noodmonumenten van het voormalige Kloosterhof en de Koninklijke Katoen Spinnerij (K.N.K.S.)**

JOODSE BEGRAAFPLAATS

Op de begraafplaats staat een monument met een natuurstenen gedenksteen met davidster. Deze gedenksteen is geplaatst op een bakstenen sokkel en opgebouwd uit een drietal trapsgewijs geplaatste ronde schijven. Het monument is opgericht ter nagedachtenis aan de Joodse medeburgers die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bezetter zijn gedeporteerd en omgebracht. Hengelo had in 1941 320 Joodse inwoners. Ongeveer de helft van hen is in de bezettingsjaren door oorlogshandelingen om het leven gekomen.

Op deze begraafplaats ligt Fré Cohen. Zij was een Nederlandse grafica en tekenares van Joodse komaf. In de oorlogsjaren zat zij ondergedoken in verschillende steden. In die periode bleef zij zo goed en zo kwaad als kon doorwerken. Op 10 juni 1943 werd ze in Borne door de Duitsers opgepakt. Door het innemen van pillen maakte ze een eind aan haar leven. Na twee dagen overleed ze op 12 juni 1943 op 39-jarige leeftijd. Een deel van haar werken bevinden zich in de collecties van het Stedelijk Museum in Amsterdam, van het Museum Meermanno in Den Haag en van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

Gedenksteen COSA

Bij de bombardementen op 6 oktober kwamen tien medewerkers van de voormalige levensmiddelenwinkel Cosa (Coöperatieve Samenwerking) aan de Telgen 6 om het leven.

Gedenksteen Gewestelijk Arbeidsbureau Hengelo

Deze gedenksteen is ter herinnering aan het omgekomen personeel van het G.A.B., het Gewestelijk Arbeidsbureau Hengelo.

Het G.A.B. was de organisatie van de openbare arbeidsbemiddeling. Op 17 juni 1943, rond het middaguur, brak brand uit in het kantoor van het G.A.B. in Hengelo. Omstanders keken toe hoe het gebouw in vlammen opging. Spoedig werd duidelijk dat het vuur was aangestoken door de plaatselijke illegaliteit, die op deze manier de door de bezetter gedwongen arbeid naar Duitsland probeerde te saboteren. Deze plaquette is afgestaan aan Museum Hengelo en na overleg met de Vereniging Gemeenschappelijk Onderhoud (VGO) verplaatst naar de begraafplaats aan de Bornsestraat.

Gedenksteen Koninklijke Nederlandse Katoen Spinnerij (K.N.K.S.)

Fabrieken hebben het tijdens de bom-bardementen zwaar te verduren gehad. Zo ook de K.N.K.S. Bij het bombardement op 6 oktober 1944 kwamen 6 medewerkers om. Zij werden bedolven onder het puin. Deze gedenksteen hing in het gebouw van de K.N.K.S. De bekende beeldhouwer Titus Leeser heeft de gedenksteen ontworpen.

Noodmonument voormalig Kloosterhof

Direct na de oorlog werd een 'noodmonument' aangelegd in de vorm van een grafkelder. Deze werd geplaatst achter of het toenmalige klooster aan de Thiemsbrug of tegenover het gesloopte stadskantoor. In deze grafkelder was een urn ondergebracht met menselijke as uit het concentratiekamp Neuengamme.

40. Fiets over de Bornsestraat richting de stoplichten

41. Voor stoplichten **RA en volg na 150 meter het fietspad naar rechts: Bevrijderslaantje**

Gedenkplaat Bevrijdingslaantje

Je fietst nu door de wijk Thiemsland. De straten hier zijn vernoemd naar de verschillende regimenten die een rol hebben gespeeld bij de bevrijding van Hengelo. Je vindt hier straatnamen als Coldstream en Canadian Grenadier. Als je op het Bevrijderslaantje rechtdoor fiets zie je aan de rechterzijde, bij het water, in de muur een gedenkplaat waarop staat 'Dank aan onze bevrijders'.

42. Fiets **RD: Hampshire**

43. Einde weg **LA: Bankastraat**

44. Bankastraat volgen over Fietssnelweg, aan het einde bocht mee naar links en **RA oversteken bij de stoplichten: Marskant**

45. Marskant vervolgen. Aan de linkerzijde zie je een blauw gebouw staan, dit is het politiebureau

Beeld Frits Loep

Voor het politiebureau staat een borstbeeld van Frits Loep. Dit is de plek waar hij voor het laatst is gezien, op de hoek van de Marskant en Deldenerstraat. Zijn gezicht is gericht naar het oude politiebureau. Het beeld staat symbool voor alle vermisten die tijdens de bezetting zijn omgekomen.

Frits Loep is op dinsdag 4 mei 1943 rond 20 uur 's avonds gefusilleerd in de bossen tussen Hengelo en Delden. Zijn lichaam is tot op heden nog niet gevonden. Op www.erhoeftermaareentebeginnen.nl lees je meer over de April-meistakingen van 1943.

46. Neem op Marskant 2e weg **LA: Willemstraat**

47. Fiets met de weg mee naar rechts: Beekstraat, in de bocht links aanhouden

MUSEUM HENGELO

Aan het einde van de Beekstraat aan de linkerzijde is het Museum Hengelo. Op deze plek komt de geschiedenis van Hengelo tot leven. In het museum wandel je als het ware naar het verleden toe. Het museum heeft wisselende exposities met uiteenlopende onderwerpen, maar deze hebben één ding gemeen: de connectie met Hengelo en Twente.

Het museum beschikt ook over een documentatiecentrum met bibliotheek. Het historisch archief omvat onder meer verenigings- en familiearchieven, kaarten, plattegronden en een knipselarchief. Kortom wil je iets weten over de geschiedenis van de stad ben je in het Museum Hengelo op de juiste plek.

- 48. Einde Beekstraat LA: Brinkstraat**
49. Tweede kruising LA tussen de terrassen door: Burgemeester Jansenplein. Aan de overzijde is het stadhuis. Zowel binnen als buiten het Stadhuis vind je verschillende herdenkingsmonumenten.

De monumenten in het Stadhuis zijn alleen tijdens kantoortijden te bekijken

Bevrijdingsmonument

De 'Erewacht voor gevallenen' vond het noodzakelijk om zo spoedig mogelijk een echt monument te hebben. Zij brachten dit in 1949 onder de aandacht van de toenmalige Hengelse bestuurders. Op dat ogenblik werden er al plannen ontwikkeld voor een nieuw stadhuis, precies achter het oude gemeentehuis. De nieuwe fontein voor dit stadhuis leek een goede plek. De architect van het stadhuis, Berghoef, ging akkoord. Het beeld werd gemaakt door de heer de Monchy en betaald uit giften. De urn uit het noodmonument werd onderin de fontein herplaatst, onder de koperen plaat in het bassin. De ingegraveerde tekst in bronskleurige letters op het muurtje van de vijver van het monument is van de Hengeloër Lammertink

DE MONCHY

De Monchy, geboren in 1916, kreeg de opdracht het beeld te maken dat verschillende boodschappen in zich droeg. Het moest duidelijk maken dat de gevallen in de oorlog het grootste offer brachten en dat de overlevenden dankbaarheid aan hen zijn verplicht. Bovendien moest het beeld overbrengen dat vrijheid een gemeenschappelijk goed is, iets wat we alleen samen kunnen waarborgen. De kunstenaar ging voor deze opdracht op zoek naar een symbool dat voor iedereen begrijpelijk en artistiek verantwoord was.

Als hoofdmotief koos hij het Latijns christelijke kruis. Dit wordt gevormd door de kleine horizontale sokkel en de langere verticale lijn die aan de bovenzijde overgaat in twee geopende handen. Het kruis heeft in de bijbel de betekenis van 'het lijden', maar de vogel die door de handen wordt vrijgelaten, verwijst in het christendom - en in andere contexten - naar vrede en vrijheid. Door de combinatie van het kruis en de vogel heeft de Monchy op een prachtige wijze de elementen 'offer' en 'vrijheid' gecombineerd. In het waterbassin waarin dit beeld geplaatst is, wordt het kruis weerspiegeld en lijkt daardoor langer en zelfs oneindig te zijn.

Onthulling bevrijdingsmonument

Gedenkteken Burgerzaal

Het valt nauwelijks op, maar Hengelo heeft nog een monument dat herinnert aan de April-meistaking van 1943. Het bevindt zich in de Burgerzaal van het stadhuis, half verscholen achter de gordijnen. Op de ramen van de Burgerzaal staan enkele regels uit het bekende gedicht 'Iemand stelt de vraag' van Remco Campert.

Het monument werd onthuld in april 1993, vijftig jaar na het uitbreken van de staking onder het personeel van Stork. Er was een korte herdenkingsplechtigheid op de markt en in aanwezigheid van een klein groepje Hengeloërs werd aan de voet van de Brinktoren een zwarte steen met opschrift geplaatst. Volgens de initiatiefnemers, die per se anoniem wilden blijven, was de April-meistaking "het enige voorbeeld van nationaal verzet tijdens de oorlogsjaren". Naar hun mening was de staking ten onrechte in de vergetelheid geraakt. Zij zagen de herdenkingssteen als aanzet voor het oprichten van een 'echt' monument.

Herdenkingszuil

De herdenkingszuil is een houten zeskantige zuil met op ooghoogte zes roestvrijstalen driehoeken. Op de driehoeken staan 167 namen en leeftijden van Joodse medeburgers die door oorlogshandelingen om het leven zijn gekomen. Ongeveer de helft van de 350 tellende gemeenschap kwam in de periode 1940-1945 om het leven. De gedenkzuil is volgens kunstenaar Lassche een 'verbastering van de Davidsster'.

50. Fiets terug naar de kruising en ga op de kruising LA Wemenstraat in. Halverwege aan de rechterzijde zie je het monument 'Niet Vergeten'

Monument 'Niet vergeten'

Dit monument is een ingemetselde gedenkmuur met een bronzen plaquette. Dit monument is onthuld op 4 mei 1995 en herinnert de inwoners van Hengelo aan alle medeburgers die tijdens de bombardementen op de stad om het leven zijn gekomen.

- 51. Houdt op kruising van wegen links aan**
- 52. Aan het einde van Wemenstraat RA: Oldenzaalsestraat**
- 53. Fiets de Oldenzaalsestraat af tot je aan de linkerzijde de Begraafplaats ziet**

Erehof

Op deze Begraafplaats is een geallieerd erehof te vinden. Hier liggen vijf geallieerde bemanningsleden van een Royal Air Force toestel dat op 28 mei 1943 in Oele is neergestort. Het toestel was in de late avond van 27 mei 1943 vertrokken van de Britse militaire vliegbasis Kirmington. Het maakte deel uit van het 166 Squadron Royal Air Force en was met een luchtvloot van 518 bommenwerpers onderweg naar het Duitse Essen. Bij een luchtgevecht boven Twente werd het door vijandig vuur getroffen waarna het in het bos is neergestort. Alle vijf inzittenden van de Wellington zijn hierbij om het leven gekomen.

- 54. Op het kruispunt na de begraafplaats **RA**: Josef Haydnlaan
- 55. Neem op de Josef Haydnlaan 3e weg **RA**: Mozartlaan
- 56. Einde Mozartlaan op het kruispunt **LA**: Beethovenlaan
- 57. Eerste weg **RA**: Grundellaan
- 58. Grundellaan volgen en aan einde **RA**: Enschedesestraat
- 59. Kruispunt **RD** Enschedesestraat volgen tot in centrum Hengelo

Herdenkingsmonument Koningslinde

In het park Bataafse Kamp is een herdenkingsmonument geplaatst in de vorm van een Koningslinde, met aan de voet een gedenkplaatje. Het monument is een dankbetuiging van de Joodse broers Bram en Simon Roozendaal aan de familie Staal, die hen tijdens de bezettingsdagen met gevaar voor eigen leven onderdak heeft verschaft. Op de gedenkplaat staat te lezen: Homo homini homo Vertaald: 'De mens is de mens een mens'

ONDERDUIKERS

In 1941 moesten alle Joden in Nederland worden geregistreerd. Vanaf dat moment kregen zij een 'J' in hun persoonsbewijs, ten teken van het jood zijn. De Joden werden tevens verplicht de gele Jodenster te dragen. In augustus 1942 moesten alle Joodse mannen in Hengelo zich gereed maken voor deportatie naar kampen, onder andere Westerbork. In oktober van datzelfde jaar werden de overige Joden weggevoerd. Een aantal van hen besloot op dat ogenblik om onder te duiken. Dit hield in dat zij onderdak moesten zoeken bij voor hen vaak onbekende families. Soms werden daardoor Joodse families uit elkaar gescheurd.

De familie Staal nam een tweetal Joodse kinderen van de familie Roozendaal in hun gezin op, Bram en Simon. De heer Staal was fotograaf en woonde met zijn gezin op de hoek van het Burgemeester Jansenplein en de Brinkstraat. De twee jongens bleven er tot het einde van de oorlog. Zij herinneren zich de razzia in 1943 nog. Op een gegeven moment werd er ook bij de familie Staal aangebeld. De zoon van Gerard Staal liet zich bijna direct arresteren voor 'Arbeidseinsatz' in Duitsland. Daarmee voorkwam hij een verdere huiszoeking. Na drie weken was Gerard weer thuis en de beide broers Roozendaal wisten dat hun leven was gered. Het laatste half jaar van de oorlog heeft de familie Staal ook aan de familie Franken onderdak geboden.

OVERLEVENDEN

Van de 320 geregistreerde joodse ingezetenen van Hengelo overleefden slechts twee de vernietigingskampen en hebben ongeveer 70 joden met onderduiken hun leven kunnen redden.

60. Fiets door tot je aan de rechterzijde de Lambertusbasiliek ziet

Plaquette Lambertusbasiliek

Bij binnenkomst in de kerk hangt aan de linkerkant een plaquette die aan het bombardement herinnert. Op 7 oktober kwamen verschillende blindgangers neer, onder meer in en rond de Lambertusbasiliek. Bij het zware bombardement van Hengelo op 6 en 7 oktober 1944 werd de Lambertusbasiliek door een bom getroffen. De bom viel dwars door het dak op het altaar. Deze bom ontplofte niet en het mag dan ook een wonder worden genoemd dat de kerk van Hengelo bewaard is gebleven.

61. Na de basiliek eerste weg **LA: Brinkstraat**

62. Aan de overzijde van het plein zie je Hengelo Promotie weer

BOMBARDEMENTEN 6 & 7 OKTOBER 1944

Hengelo was voor de Duitsers een belangrijke stad, omdat het station aan de spoorwegverbinding tussen Nederland en Duitsland lag. Na de Slag om Arnhem (17-25 september 1944) werd het station nog belangrijker. Door de grote verwoesting daar én door de ligging in de oorlogszone konden de Duitsers het station van Arnhem niet meer gebruiken. De verbinding via Hengelo als transportader werd voor transport van mensen (soldaten, krijgsgevangenen, tewerkgestelden) en materieel gebruikt. Ook de V1- en V2-raketten kwamen via Hengelo Nederland binnen. Het waren de 'geheime wapens' van de Duitsers, waarmee ze alsnog de geallieerden wilden verslaan.

Vanuit Hengelo riep het verzet de geallieerden daarom op, het spoorwegemplacement te bombarderen. Op 6 oktober 1944 kwamen de vliegtuigen voor het eerst. De bommenregen legde grote delen van de binnenstad plat, maar het station bleef nagenoeg ongeschonden. Ook dat gaf het verzet door. De volgende dag keren de bommenwerpers terug. Nu raakten ze het station wel en de ravage was groot. Bij de bombardementen kwamen meer dan 100 Hengeloërs om het leven en de binnenstad lag in puin. Na een paar dagen konden de Duitsers alweer treinen laten rijden.

De bombardementen van oktober 1944 waren de zwaarste die Hengelo troffen. Maar ook eerder vielen er geallieerde bommen, vooral op Hengelose bedrijven. Volgens de geallieerden werkten die voor de Duitsers. Aan deze luchtaanvallen kwam een einde toen de bedrijven via het verzet lieten weten niet voor de vijand te produceren.

In oktober 1944 ontploften niet alle bommen. Op 7 oktober kwamen verschillende blindgangers neer, onder meer in en rond de Lambertusbasiliek. Bij het zware bombardement van Hengelo op 6 en 7 oktober 1944 werd de Lambertusbasiliek door een bom getroffen. De bom viel dwars door het dak op het altaar. Deze bom ontplofte niet en het mag dan ook een wonder worden genoemd dat de kerk van Hengelo bewaard is gebleven.

**'BIJ DIT BOMBARDEMENT
MOESTEN DE WERKNEMERS
EEN GOED HEEN KOMEN
ZOEKEN. EEN VAN DE
BOMMEN VIEL VLAK ACHTER
ÉÉN VAN DE
VERKOPERS NEER. DIT WAS,
GELUKKIG VOOR HEM, ÉÉN
VAN DIE BLINDGANGERS.'**